માગશર સુદ ૬, ગુરુવાર તા. ૧૯-૧૨-૧૯૭૪
શ્લોક – ૪, પ્રવચન – ૯

આ સમાધિતંત્ર ચોથી ગાથા. એની '**ટીકા :- બહિઃ એટલે બહિરાત્મા,...**' પહેલો શબ્દાર્થ કરીએ. '**અંતઃ એટલે અંતરાત્મા અને પરઃ એટલે પરમાત્મા–**' ત્રણ શબ્દ ટૂંકા હતા. બહિ, અંતઃ અને પર. બસ. '**એમ ત્રિધા એટલે ત્રણ પ્રકારે આત્મા છે. તે (પ્રકારો) શામાં છે? સર્વ દેહીઓમાં-સકલ પ્રાણીઓમાં.**' બધા જીવોમાં ત્રણ પ્રકારના આત્મા છે.

મુમુક્ષુ :- ત્રણે કાળે?

ઉત્તર :- ત્રણે કાળે. કઈ રીતે હવે ઈ વાત કરશે.

'**અભવ્યોમાં બહિરાત્માનો જ સંભવ હોવાથી...**' સમજાણું કાંઈ? '**અભવ્યોમાં બહિરાત્માનો જ સંભવ હોવાથી...**' શિષ્યનો પ્રશ્ન છે. તમે તો બધામાં ત્રણ આત્મા કહ્યા. અભવિમાં ત્રણ, પરમાત્મામાં પણ ત્રણ, અંતરાત્મા પણ ત્રણ. આહાહા..! '**સર્વ દેહીઓમાં ત્રણ પ્રકારનો આત્મા છે એમ કેવી રીતે હોઈ શકે?**' આ શિષ્યનો પ્રશ્ન છે.

'**એમ કહેવું પણ યોગ્ય નથી...**' તારી વાત એ વ્યાજબી નથી. '**કારણ કે ત્યાં પણ (અભવ્યમાં પણ) દ્રવ્યરૂપપણાથી ત્રણ પ્રકારના આત્માનો સદ્ભાવ ઘટે છે.**' દ્રવ્યરૂપપણાથી. એનું જે દ્રવ્ય છે ને અભવિનું, એ તો એકલું કેવળજ્ઞાનમય પરમાત્મસ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ? '**દ્રવ્યરૂપપણાથી ત્રણ પ્રકારના આત્માનો સદ્ભાવ ઘટે છે.**' જુઓ! આ ન્યાય આપ્યો. આ પ્રશ્ન (સંવત) ૧૯૮૫માં થયો હતો મોટો. કહ્યું ને ત્યાં, વઢવાણ. મોહનલાલજી હતા ને? લીંબડી સંઘાણાના. મોહનલાલ. એ કહે કે અભવિને ત્રણ જ આવરણ હોય-મતિ આવરણ, શ્રુત આવરણ અને અવધિ આવરણ. બસ. મનઃપર્યય અને કેવળજ્ઞાન ન હોય. કેમ કે એને પ્રગટ થતાં નથી માટે ન હોય. એ પ્રશ્ન થયો હતો ૮૫.

કીધું, વાત ખોટી છે. અભવિને પણ પાંચ આવરણ છે. મતિજ્ઞાનાવરણ, શ્રુતજ્ઞાનાવરણ, અવધિજ્ઞાનાવરણ, મનઃપર્યયજ્ઞાનાવરણ, કેવળજ્ઞાનાવરણ છે. કેવળજ્ઞાનાવરણ છે, કેવળજ્ઞાન છે તો કેવળજ્ઞાનવરણ છે. અંદર કેવળજ્ઞાન શક્તિ છે. અભવિને પણ શક્તિ છે. સમજાણું કાંઈ? એ વાત આણે લીધી છે. અહીંયાં સાંભળી હતીને બધી એણે. આ સમાધિતંત્ર અહીં સાંભળી ગયા છે, આ છોટાભાઈ. એમાંથી લખ્યું છે.

'**વળી ત્યાં પાંચ જ્ઞાનાવરણ (કર્મો)ની ઉપપત્તિ કેવી રીતે ઘટી શકે?**

કેવલજ્ઞાનાદિના પ્રગટ થવારૂપ સામગ્રી જ તેમને કદાપિ થવાની નથી...' અભવિને. સમજાણું? 'ત્યાં **પાંચ જ્ઞાનાવરણ (કર્મો)ની ઉપપત્તિ કેવી રીતે ઘટી શકે? કેવલજ્ઞાનાદિના પ્રગટ થવારૂપ સામગ્રી જ તેમને કદાપિ થવાની નથી તેથી તેમનામાં અભવ્યપણું છે, પણ નહિ કે તદ્‌યોગ્ય દ્રવ્યના અભાવથી (અભવ્યપણું છે);...'** શું કીધું ઈ સમજાણું? પાંચ આવરણની વસ્તુ છે. નહિતર પાંચ આવરણ સિદ્ધ થઈ શકશે નહિ. અંદર શક્તિ કેવળજ્ઞાનની, મનઃપર્યયની બધી છે. આહાહા..!

'**કેવલજ્ઞાનાદિના પ્રગટ થવારૂપ સામગ્રી જ તેમને કદાપિ થવાની નથી તેથી તેમનામાં અભવ્યપણું છે, પણ નહિ કે તદ્‌યોગ્ય દ્રવ્યના અભાવથી (અભવ્યપણું છે); અથવા ભવ્યરાશિની અપેક્ષાએ સર્વ દેહીઓનું ગ્રહણ સમજવું.'** તદ્‌યોગ્ય દ્રવ્યનો અભાવ એટલે અભવ્યપણું છે-એનો દ્રવ્યનો અભાવ થઈ અભવ્યપણું છે એમ નથી. દ્રવ્યપણું તો છે બરાબર. સમજાણું? '**અથવા ભવ્યરાશિની અપેક્ષાએ સર્વ દેહીઓનું ગ્રહણ સમજવું. આસન્ન ભવ્ય, દૂર ભવ્ય, દૂરતર ભવ્યમાં તથા અભવ્ય જેવો ભવ્યોમાં-સર્વેમાં ત્રણ પ્રકારનો આત્મા છે.'** અહીં તો કહે છે, ત્રણે પ્રકારનો બધામાં આત્મા છે. આહાહા..! પોતે દાખલો આપ્યો છે. તે દિ' કહ્યું હતું. 'સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ.' આવે છે ને દાખલો? બધા જીવો સિદ્ધ જેવા છે. અભવિ પણ સિદ્ધ જેવા છે. એ તો પ્રગટ કરવાની પર્યાયમાં લાયકાત નથી. સમજાણું? આહા..!

દ્રવ્યસ્વભાવ એનું સત્ત્વપણું તો કેવળજ્ઞાનમય છે. આહાહા..! એને કેવળજ્ઞાનાવરણીનું નિમિત્ત આવરણ કહેવામાં આવે છે. કેવળજ્ઞાનાવરણીય ન હોય તો તો કેવળજ્ઞાન ન હોય. કેવળજ્ઞાનાવરણીય છે તો એનો અર્થ શું થયો? કે શક્તિ સ્વભાવ કેવલ એકનું જ્ઞાન પૂર્ણ થવાને લાયક છે, એવો એનો સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? '**સર્વેમાં ત્રણ પ્રકારનો આત્મા છે.**'

હવે કહે છે, '**તો સર્વજ્ઞમાં પરમાત્માનો સદ્‌ભાવ હોવાથી અને (તેમાં) બહિરાત્માનો અને અંતરાત્માનો અસદ્‌ભાવ હોવાથી તેમાં (સિદ્ધમાં) ત્રણ પ્રકારના આત્માનો વિરોધ આવશે?'** એણે કાઢ્યું ત્યાં પાછું. અભવિમાં તો બતાવ્યું એ તો ત્રણ પ્રકારનું છે. એમાં કેવળજ્ઞાનાવરણીય પણ છે માટે કેવળજ્ઞાન છે. આહાહા..! આત્મા એટલે જ્ઞ સ્વભાવ. અને જ્ઞ સ્વભાવ એટલે જ પૂર્ણ સ્વભાવ. સમજાણું કાંઈ? આત્મા એટલે જ્ઞ સ્વભાવ, જ્ઞ સ્વભાવ એટલે સર્વજ્ઞ સ્વભાવ, સર્વજ્ઞ સ્વભાવ એટલે પૂર્ણ સ્વભાવ. એને અહીંયાં આત્મા કહીએ. એને અંદર કેવળજ્ઞાનનું આવરણ છે તો અંદર કેવળજ્ઞાન છે. પરિપૂર્ણ સર્વજ્ઞ શક્તિ છે આખી. અભવિમાં પણ સર્વજ્ઞ શક્તિ છે. વાત બેસવી કઠણ માણસને. વસ્તુ છે ને.

પર્યાયમાં પ્રગટ થવાની લાયકાત ભલે ન હો પણ એ આત્મા છે ને. અભવિનો પણ આત્મા છે ને. આહાહા..! એ કેવળજ્ઞાનમય જ છે, પૂર્ણ જ્ઞાનમય જ છે. માટે એને પણ પરમાત્માપણું ઘટે છે. પરમાત્મા થવા લાયક પર્યાય ભલે ન હો, પણ પરમાત્મસ્વરૂપ તો છે. સમજાણું કાંઈ? આવો આત્માનો એને વિશ્વાસ આવવો..! અભવિને એનો વિશ્વાસ આવતો નથી. વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ? ભવ્ય, દૂર ભવ્યને એનો વિશ્વાસ આવે છે. એથી અંતરાત્મા થઈ અને પરમાત્મા થઈ શકે છે. એમ કીધું છે ને? જુઓ!

'उपेयात्तत्र' અંતરાત્મા એ ઉપાય છે. બહિરાત્માને તજીને પરમાત્માને પ્રગટ કરવો. છે ને? **'मध्योपायाद्बहिस्त्यजेत्'** આહાહા..! **'उपेयात्तत्र परमं'** આહાહા..! પણ અંદર પરમ પરમાત્મા થવાની શક્તિ છે તો પર્યાયમાં પરમાત્મા થાય છે. આહાહા..! એ પરમાત્મ સ્વરૂપે અંતરાત્મા છે. એની અંતર દૃષ્ટિ અનુભવ કરતાં એ અંતરાત્મા થાય છે અને એ અંતરાત્મા દ્વારા, અંતરાત્મા મધ્ય છે, એ દ્વારા પરમાત્માને પ્રગટ કરવો અને બહિરાત્માને છોડવો. આ વાત કીધી છે ત્રણમાં. સમજાણું કાંઈ?

સર્વજ્ઞમાં ક્યાં આ લાગુ પડે? કહે છે. સર્વજ્ઞમાં ક્યાં છે બહિરાત્મા અને અંતરાત્મા? તમે અભવિમાં તો ઠરાવ્યું. સમજાણું કાંઈ? **'અંતરાત્માનો અસદ્ભાવ હોવાથી તેમાં (સિદ્ધમાં) ત્રણ પ્રકારના આત્માનો વિરોધ આવશે?' 'એમ કહેવું પણ યોગ્ય નથી, કારણ કે ભૂતપૂર્વ પ્રજ્ઞાપન-નયની અપેક્ષાએ...' 'જે ભૂતકાળના પર્યાયને વર્તમાનવત્ કહે તે જ્ઞાનને (અથવા વચનને) ભૂતનૈગમનય કહે છે...'** ગયા કાળની અપેક્ષાએ પરમાત્માને પણ, ભૂતનૈયગમની અપેક્ષાએ પરમાત્માને પણ વર્તમાનમાં બહિરાત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આનું શું કામ છે? આને આમ કહેવામાં આવે છે ને આને આમ કહેવામાં આવે છે...

ઉત્તર :- એનું કામ છે. વસ્તુનો સ્વભાવ પૂર્ણ હોવા છતાં એને અટકેલી... બહિર્‌ને પોતાનું માને છે એને અંતરનું પોતાનું પૂર્ણ સ્વરૂપ માનીને પૂર્ણ પ્રગટ કરવાની એની યોગ્યતા છે તો પ્રગટ કરે એ માટે એમ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? પાઠ જ એ છે ને, જુઓને* ગાથા ૪.

***बहिरन्तः परश्चेति त्रिधात्मा सर्वदेहिषु।**
उपेयात्तत्र परमं मध्योपायाद्बहिस्त्यजेत्।।४।।

એનો ઉપાય કરીને મધ્ય ઉપાય દ્વારા પરમ પ્રગટ કરવું. એકને છોડવું અને એકને ગ્રહવો. અંતરાત્મા દ્વારા. આહાહા..! અલૌકિક વાત છે. દિગંબર સંતોની વાતું. આહાહા..! સમજાણું

કાંઈ? એને પૂર્ણ પૂર્ણ સ્વરૂપ છે તેમ પ્રતીત કરાવે છે. અને પૂર્ણ સ્વરૂપ પ્રગટ ન કરે તો પણ એ પૂર્ણ સ્વરૂપે છે, પરમાત્મા સ્વરૂપ જ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

તેને પ્રગટ કરવા માટે ઉપાય પણ આ. અંતરાત્મા-મધ્ય અંતરાત્મા તે ઉપાય. કોઈ વ્યવહારની ક્રિયા ઉપાય (છે) એમ નથી કહ્યું ત્યાં. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એમ બધા આત્માને એમ કહે છે. ભગવાન! તું ભલે વર્તમાન બહિરાત્મા હો, પણ તારો સ્વભાવ તો પરમાત્મા છે અને એ પરમાત્માને પ્રસિદ્ધ કરીને અનુભવવો એ અંતરાત્મા છે. એટલે કે અંતર જે સ્વભાવ હતો એને પૂર્ણ અનુભવ્યો. આહા..! અને એ અંતરાત્મા દ્વારા પરમાત્મા પણ પ્રગટ થાય છે. આ એનો સિદ્ધાંત છે.

અભવિને પણ પરમાત્મશક્તિ છે તો એને ત્રણ આત્મા કહ્યા. ભલે વર્તમાનમાં બહિરાત્મા છે, પર્યાયે. વસ્તુએ પરમાત્મા છે. અંતરાત્મા પણ પોતે છે. આહાહા..! એ પર્યાયમાં પ્રગટ કરવાની લાયકાત રાખતો નથી. એથી કાંઈ વસ્તુનું સ્વરૂપ ચાલ્યું જાય? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ચંદુભાઈ! આ મોટી ચર્ચા થઈ હતી, ૮૫માં. મોહનલાલજીએ.. શું કહેવાય? મોહનમાળા. મોહનમાળા નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. ગ્રંથ છે. અહીં અમને મોકલ્યો હતો. ૮૦ની સાલમાં મોકલ્યો હતો ત્યાં. રાજકોટ ચોમાસું હતું ત્યારે બનાવ્યું હતું. અમને ત્યાં મોકલ્યું હતું ૮૦માં, રાજકોટ. એમાં આ લખેલું કે અભિવને ત્રણ આવરણ હોય. મતિ, શ્રુત અને અવધિ. એટલે એ વાંચેલું એટલે ત્યાં મળ્યા ૮૫માં વઢવાણમાં. અપાસરો સુંદર વોરાનો. મણિલાલજી ને બધા હતા.

મેં કીધું, આ ખોટી વાત છે તમારી. કહે, સાહેબ! અભવિને હોય એવું? સાંભળો! મણિલાલજી હતા ને મણિલાલજી, એ જરી એવા હતા. કાનજીસ્વામી કહે છે એ સાંભળો. સામું ન બોલો. એણે લખ્યું માટે સિદ્ધ કરો એમ નહિ. આ કહે તે સાંભળો. મણિલાલજી હતા ને? મણિલાલજીને એવું થઈ ગયું હતું. તમે કાનજીમુનિનું સાંભળો. એમ ન માનો કે એ નાના છે અને આ ૫૦ વર્ષની તમારી દીક્ષા છે. શું કહે છે એ? ઘડિયાળી! બોલતા હતા, નહિ? મોહનલાલજી ને, નહિ? સુંદર વોરાના અપાસરે. મણિલાલજી અને મોહનલાલજી હતા. કીધું, નહિ. આત્મા અભવિને પણ કેવળજ્ઞાન છે. માટે એને પાંચ આવરણ છે. એ આવરણને ટાળી શકતો નથી એથી કરીને કેવળજ્ઞાન સ્વભાવ છે-એકલો જ્ઞ સ્વભાવ છે, એકલો જ્ઞાન સ્વભાવ એનો કેમ નકાર કરાય? સમજાણું કાંઈ? એની ચોપડીમાં છાપી દીધું હતું. મોહનલાલજીએ. પછી વાત એમ થઈ મણિલાલજી કહે, વાત સાચી લાગે છે. વાત તો સાચી છે. ભગવાન સર્વજ્ઞ સ્વરૂપી છે આત્મા બધા.

સર્વજ્ઞ શક્તિ, શક્તિ એનું તત્ત્વ જ એ છે. એની હયાતી જ્ઞાન સ્વભાવે પરિપૂર્ણ એ જ એની હયાતી છે. પર્યાયમાં પ્રગટ થાય, ન થાય એનો પ્રશ્ન અહીં નથી. સમજાણું કાંઈ?

આહાહા..! એ અહીં વિશ્વાસ કરાવે છે એને. કોને? વર્તમાનમાં અસર્વજ્ઞતા હોવા છતાં અને તું રાગ અને અલ્પજ્ઞપણાને જ માનતો હોવા છતાં, અલ્પજ્ઞપણું અને રાગ તે હું એટલું માનવું એ તો બહિરાત્મા છે. કેમ કે એ જ્ઞાનની અવસ્થા બહિર્ પ્રગટેલી છે અંશ, એને માનવું કે હું છું આખો, એ બહિરાત્મા છે. આહાહા..! અને અંતરમાં સર્વજ્ઞ શક્તિ પડી છે આખી. એકલો જ્ઞાનસ્વભાવ છે એ પરિપૂર્ણ જ છે. વિપરીત નથી, અપૂર્ણ નથી. એવો જ એનો સ્વભાવ અનંત આત્માઓનો છે. ભલે અભવિ અનંત કાળે કોઈ દિ' મોક્ષ ન જાય પણ એનું પોતાનું સ્વરૂપ તો સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

ત્યારે કહે કે સર્વજ્ઞને કઈ રીતે કહેશો હવે? તમે અહીં તો ઠરાવ્યું. '**એમ કહેવું પણ યોગ્ય નથી,** કારણ કે **ભૂતપૂર્વ...**'માં એમને બહિરાત્મપણું વર્તતું હતું. એને ભૂતનૈગમ નામ ગયા કાળની અપેક્ષાએ વર્તમાનમાં કહેવામાં આવે છે. એ જાતની શક્તિ વર્તમાન પ્રગટેલી છે અને પ્રગટી નહોતી ત્યારે એવી દશા હતી એનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ? એ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા અરિહંત થયા એ કાળે બહિરાત્મપણું ભલે નથી. પણ પૂર્વે હતું એ બધી પર્યાયનો આખો પિંડ થઈને આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? એથી એની સર્વજ્ઞ શક્તિ ભલે પ્રગટી ન હોય અભવિને અને આમને પ્રગટેલી છે, છતાં એને પૂર્વનું બહિરાત્મપણું ગયા કાળની નયની અપેક્ષાએ લાગુ પડે છે. એ દાખલો આપ્યો છે ને, જુઓને!

'**ઘૃતઘટવત્ તે વિરોધની અસિદ્ધિ છે...**' ઘીનો ઘડો. અત્યારે ભલે ઘી ન હોય પણ ઘીનો ઘડો એમ કહેવામાં આવેને ગયા કાળની અપેક્ષાએ? '**(તેમાં વિરોધ આવતો નથી). જે સર્વજ્ઞ અવસ્થામાં પરમાત્મા થયા,...**' આહાહા..! સર્વજ્ઞ અવસ્થામાં પરમાત્મા થયા એમ કીધું ને? અવસ્થામાં-દશામાં પરમાત્મા થયા. '**તે પૂર્વે બહિરાત્મા તથા અંતરાત્મા હતા.**' સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એ પણ પૂર્વે શક્તિ રૂપે પરમાત્મા હતા પણ પર્યાયમાં બહિરાત્મા હતા. આહાહા..! વર્તમાનમાં પરમાત્માદશા અવસ્થાએ છે. અને પૂર્વે બહિરાત્મદશા અવસ્થા હતી. એ ભૂતનૈયગમનયની અપેક્ષાએ વર્તમાનમાં બહિરાત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! એની દૃષ્ટિ લંબાવીને ત્રણ કાળનું તત્ત્વ ભેગું કરે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અને અંતરાત્મા પણ હતા પૂર્વે. આહાહા..! સાધક અવસ્થામાં અંતરાત્મા હતા. તો એ પર્યાય ગયા કાળની અવસ્થાને વર્તમાનવત્ કહેવાય.

રાજાનો કુંવર રાજ ભ્રષ્ટ કર્યો પણ ગયા કાળની અપેક્ષાએ એને રાજાનો કુંવર વર્તમાન કહેવાય. રાજકુમાર છે, રાજકુંવર છે એમ કહેવાય છે ને. એમ ભગવાન આત્મા પૂર્વે બહિરાત્મા હતો એને છોડી દઈ અંતરાત્માને પ્રગટ કરી (વર્તમાન પરમાત્મા થયા). પૂર્ણ સ્વરૂપ છું. આવી વાતને અંદરમાં એને ઉતારે તો... આહાહા..! કેવળજ્ઞાનનો ઉપાય હાથ આવી જાય. આહાહા..!

આચાર્યો દિગંબર સંતોની ગજબ વાતું બાપા! પરંપરા અનાદિનો સનાતન સર્વજ્ઞ જિનેશ્વરનો માર્ગ, આ માર્ગમાં હતા એ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! પોપટભાઈ! એ માર્ગ આ બહારથી આવ્યો છે હાથ. હવે અંતર ઉતારવો એ વાત છે. પાછી વાત એમ કહીને? કે બહિરાત્મપણાના કાળમાં એનું અંતરાત્મપણું, પરમાત્મપણું પણ અંદર છે. આહાહા..! અંતરાત્માના કાળમાં પૂર્વના બહિરાત્માની અવસ્થાને પૂર્વ નયથી વર્તમાનમાં પણ કહેવામાં આવે. અને પરમાત્મ અવસ્થા અત્યારે નથી પણ શક્તિમાં છે તેથી ભવિષ્યનયે તે પ્રગટ થશે. અહીં તો એ લેવું છે ને? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ભાવિ પ્રજ્ઞાપનની અપેક્ષાએ?

ઉત્તર :- હા, ભાવિનયની અપેક્ષાએ. ઓલું ભૂત હતું. અરે..! એને વિશ્વાસ કેમ આવે? સમજાણું કાંઈ?

હું પોતે પરમાત્મા થવાને લાયક છું એમ નહિ. હું પરમાત્મા વર્તમાનમાં ભાવિનયની અપેક્ષાએ છું. આહાહા..! શ્રીમદ્દે કહ્યું છે ને કે કેવળજ્ઞાન શ્રદ્ધાપણે પ્રગટ થયું છે. ઈચ્છાનયે વર્તમાન વર્તે છે. આહાહા..! અમુક નયની અપેક્ષાએ એમ કીધું છે નિશ્ચયનયે-વર્તમાનમાં મુખ્યનયે છે. આહાહા..! બાપુ! એના ચૈતન્યની સત્તાનું સત્ત્વ, ક્ષેત્ર શરીર પ્રમાણે હોવા છતાં, લીંડીપીપરનો કદ નાનો હોવા છતાં અને બહારમાં કાળી રંગે હોવા છતાં એની શક્તિ છે એ તો રૂપિયે રૂપિયો એ તો અનંત રજકણના સ્કંધ છે. સ્કંધ છે. એની પણ શક્તિ એને અંદરમાં ચોસઠ પહોરી ભરેલી છે. આહાહા..! ચોસઠ પોરો એટલે? રૂપિયો પૂર્ણ. ભરેલી છે. તો એ વર્તમાનમાં કાળી અને અલ્પ તીખાશ હોવા છતાં ભાવિનયની અપેક્ષાએ વર્તમાનમાં ચોસઠ પહોરી છે એમ પણ કહેવાય. અને ચોસઠ પહોરી જેને પ્રગટ થઈ ગઈ છે લીંડીપીપરમાંથી, એને વર્તમાનમાં પણ અલ્પપહોરી છે એ પણ ભૂતનયની અપેક્ષાએ કહેવામાં આવે. આહાહા..! અહીં તો એને ભરોસે ચડાવે છે. મૂળ ચીજ છે આ.

'**સર્વજ્ઞ અવસ્થામાં પરમાત્મા થયા, તે પૂર્વે બહિરાત્મા તથા અંતરાત્મા હતા.**' આહાહા..! કોણ વિચાર કરે? '**ઘૃતઘટની જેમ ભૂત-ભાવિ પ્રજ્ઞાપન-નયની અપેક્ષાએ...**' દેખો! નીચે છે ને? '**ભૂતકાળના પર્યાયને વર્તમાનવત્ કહે...**' આજ ભગવાન મોક્ષ પધાર્યા એમ કહે કે નહિ? દિવાળીના દિવસે. આ ૨૫૦૦ વર્ષ થયા ભગવાનને. દિવાળીના દિવસે. કેટલો હિન્દુસ્તાનમાં.. ઓહોહો..! મહોત્સવ... મહોત્સવ... મહોત્સવ. એ જાતનો શુભભાવ હોય. બાકીની ક્રિયા તો બહારની થવાની હોય તો થાય. પણ ભગવાન અત્યારે જાણે છે એમ લક્ષમાં રાખીને એ બધું થવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન જુઓને! પદ્મનંદી આચાર્ય સ્તુતિ કરે છે ત્યારે સમવસરણમાં ભગવાન બિરાજે છે, મોક્ષ પધાર્યા છે મહાવીર ભગવાન

પણ આ સમવસરણમાં આ બેઠા-બિરાજ્યા, એની સ્તુતિ કરે છે. આહાહા..! ભૂતકાળના નયને વર્તમાનમાં લગાડી દે છે. સમજાણું? આ ભગવાન. સમવસરણમાં ભગવાન બિરાજે. આ ભગવાનને ચોસઠ ઇન્દ્ર આમ કરે છે... આમ કરે છે. એ તો સમવસરણ હતું ત્યારે હતું. અત્યારે સિદ્ધમાં ક્યાં છે ઈ? ચોવીસ તીર્થંકરો સિદ્ધ થઈ ગયા છે. પણ ગયા કાળની નય વર્તમાનમાં લઈને આ ભગવાન સમવસરણમાં બિરાજે છે એની એણે પ્રત્યક્ષવત્ સ્તુતિ કરી. સિદ્ધ થાય ત્યારે પરોક્ષ સ્તુતિ થાય છે. પંડિતજી! સિદ્ધની પરોક્ષ સ્તુતિ છે અને સમવસરણમાં સાક્ષાત્ બિરાજતા હોય ત્યારે તેની પ્રત્યક્ષ સ્તુતિ છે. તો અહીંયાં મહાવીર અત્યારે નથી તો પણ પ્રત્યક્ષ સ્તુતિ છે એમ કહે છે ઈ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એ તો જ્ઞાનનો ભંડાર છે ભગવાન તો. એને જ્ઞાનના બધા પડખાથી એણે જાણી લેવું જોઈએ. એક જ વાત છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**ઘૃતઘટની જેમ ભૂત-ભાવિ...**' બેય લીધું ને જુઓને! ઓલામાં હતુંને ભૂત અને પૂર્વ. પહેલામાં આવ્યું.

મુમુક્ષુ :- ભૂતપૂર્વ પ્રજ્ઞાપન નય.

ઉત્તર :- હા. ભૂત નામ ગયો (કાળ)-પૂર્વ.

'**પ્રજ્ઞાપન-નયની અપેક્ષાએ...**' ઘૃતઘટની જેમ. એમ અહીંયાં '**ઘૃતઘટની જેમ ભૂત-ભાવિ પ્રજ્ઞાપન-નયની અપેક્ષાએ અંતરાત્માને પણ...**' આહાહા..! જે ઘીનો ઘડો થયો નથી પણ થવાનો છે એને પણ ઘીનો ઘડો કહેવાય. અને ઘી નીકળી ગયું અને ઘી વિનાનો ઘડો રહ્યો એને પણ ઘીનો ઘડો કહેવાય. સમજાણું કાંઈ? રાજાનો કુંવર ગાદીએ બેઠો નથી તો પણ રાજકુમાર કહેવાય અને એ કુંવર ત્યાંથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય તોપણ એને રાજકુમાર કહેવાય. એમ ભગવાન આત્મામાં સર્વજ્ઞપર્યાય પ્રગટ થઈ તે કાળે પણ પૂર્વનયની અપેક્ષાએ એને બહિરાત્મા અને અંતરાત્મા કહી શકાય છે. આહાહા..! '**ઘૃતઘટની જેમ ભૂત-ભાવિ પ્રજ્ઞાપન-નયની અપેક્ષાએ...**' ઓલા પરમાત્માને કહ્યું હતું. આ '**અંતરાત્માને પણ બહિરાત્મપણું અને પરમાત્મપણું સમજવું.**' લ્યો! ઘૃતઘટની જેમ અંતરાત્માને પણ બહિરાત્મપણું ભૂતકાળે હતું તેને, ભવિષ્યમાં થશે તેને. ભૂત-ભવિષ્યમાં ઘટની જેમ. વર્તમાનમાં પોતે અંતરાત્મા હોવા છતાં. સમજાણું કાંઈ? (પહેલી) પરમાત્માની વાત કરી. આ અંતરાત્માની. પૂર્વનું બહિરાત્મપણું અત્યારે કહી શકાય, ભવિષ્યમાં પરમાત્મા થાય એ પણ કહી શકાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

આવા આત્માની અંદર વસ્તુની સ્થિતિની પ્રતીત વિના બધા જે ક્રિયાકાંડ કરે એને સમ્યગ્દર્શન વિના થોથા છે. આહાહા..! આવા ભરોસે જેણે ચડાવ્યો નથી ભગવાનને. ભલે કહે છે કે

વર્તમાનમાં અંતરાત્માપણું હોય... આહાહા..! છતાં ગયા કાળમાં બહિરાત્મપણાનો વર્તમાનમાં આરોપ કરીને.. આહાહા..! એનું અસ્તિત્વ હતું એમ વર્તમાનમાં અસ્તિત્વ ઠરાવે છે. બહિરાત્મનું અસ્તિત્વ હતું પર્યાયમાં એને વર્તમાનમાં ભૂતનયે અસ્તિત્વ ઠરાવે. આહાહા..! અંતરાત્મા અલ્પ કાળમાં પરમાત્મા થવાના જ છે. એને ભાવિનયને વર્તમાનમાં કરીને અંતરાત્માને પણ પરમાત્મા કહેવાય છે. આહાહા..! બહુ વાત...

મુમુક્ષુ :- ધર્મમાં આનું શું કામ છે? આમ કહેવાય ને આમ કહેવાય.

ઉત્તર :- ધર્મ કરવો હોય તો એને આવું કામ હોય. ધર્મ એક નિર્મળ દશા છે. તો એ નિર્મળ દશા પ્રગટી નથી તે પહેલાં એ નિર્મળપણું અંદર હતું કે નહિ? સમજાણું કાંઈ? ધર્મ એક નિર્મળ દશા છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની દશા તે ધર્મ છે. હવે એ ધર્મ કરનારને એ દશા પ્રગટી ત્યારે એના ખ્યાલમાં આવ્યું કે આ ધર્મદશાની શક્તિ મારામાં હતી એ પ્રગટી છે. સમજાણું કાંઈ? અને આ ધર્મદશા પ્રગટી છે એ અપૂર્ણ છે. પર્યાયમાં અપૂર્ણ છે. અને પૂર્ણ થવાની જ છે. એને વર્તમાનમાં કહી દે કે આ પરમાત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? એને ભરોસે આવી ગઈ વાત કે અંતરાત્મા થયો એ અલ્પ કાળમાં હું પરમાત્મા થવાનો છું, વર્તમાનમાં પરમાત્મા છું એમ ભાવિનયની અપેક્ષાએ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો ભાઈ જ્ઞાનના .. છે બધા. એને સમજણમાં બધા લેવા પડે. આ બહારની પ્રવૃત્તિ ક્રિયાકાંડ આડે આખું ચૈતન્યતત્ત્વ જે રાગની ક્રિયા વિનાનું એક કોર પડ્યું રહ્યું અને બધી વાત બહારની માંડી ધમાલની. સમજાણું કાંઈ?

'એ ત્રણેમાંથી કોનું શા માટે ગ્રહણ કરવું કે કોનો ત્યાગ કરવો...' પાઠમાં છેને એ લે છે. **'ગ્રહણ કરવું એટલે તેમાં તે ત્રણ પ્રકારના આત્માઓને વિષે પરમાત્માનો સ્વીકાર (ગ્રહણ) કરવો.'** પાઠ છેને મૂળમાં એનું (કહે છે). 'उपेयात्तत्र परमं' ઉપાય પરમનો અંતર (આત્મ), મધ્ય ઉપાય આત્મા, પરમને પ્રગટ કરવાનો મધ્ય ઉપાય આત્મા. અને ત્યજવાનો બહિરાત્મા. આહાહા..! **'ગ્રહણ કરવું એટલે તેમાં તે ત્રણ પ્રકારના આત્માઓને વિષે પરમાત્માનો સ્વીકાર (ગ્રહણ) કરવો. કેવી રીતે? મધ્ય ઉપાયથી'** પાછું એમ. પરમાત્મા પ્રગટેલો નથી અત્યારે પણ પરમાત્માનો સ્વીકાર (કરવો કે) પરમ સ્વરૂપ શુદ્ધ જ્ઞાનઘન, જ્ઞાયકભાવ પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ એને મધ્ય ઉપાયથી **'અંતરાત્મા તે જ ઉપાય છે તે દ્વારા...'** આહાહા..! અંતરમાં વસ્તુ જે છે, અંતર સ્વરૂપ જે છે એ તો પરમાત્મસ્વરૂપ છે. એને દૃષ્ટિ દ્વારા સ્વીકાર કરવો એ અંતરાત્મા છે. આહાહા..! સમયસારની શૈલીથી આ બીજી શૈલી લાગે એટલે જાણે કે નવી છે, એમ નથી. વસ્તુની સ્થિતિ આ છે. સમજાણું કાંઈ?

'અંતરાત્મા તે જ ઉપાય છે...' ભગવાન આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપ જ છું. એવો દૃષ્ટિએ

અને જ્ઞાને સ્વીકાર કર્યો ત્યારે તે અંતરાત્મા થયો. અને તે અંતરાત્મા દ્વારા.. આહાહા..! '(**પરમાત્માનું ગ્રહણ કરવું**)...' અંતરાત્મા દ્વારા પરમાત્મા થવું. સમજાણું કાંઈ? '(**પરમાત્માનું ગ્રહણ કરવું**)...' ઓહોહો..! પૂર્ણ સ્વરૂપને અનુભવમાં લઈને એ ઉપાય દ્વારા, હું પૂર્ણ સ્વરૂપ છું એના ઉપાય દ્વારા પ્રગટ કરવાની શક્તિનું કારણ અંતરાત્મા છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રપણું એ અંતરાત્મા. પર્યાયમાં. એ પર્યાય દ્વારા કેવળજ્ઞાન પમાય છે. આહાહા..!

કહ્યું હતું ને પહેલું? પરમ કૈવલ્ય એમ શબ્દ છે ને? કૈવલ્ય નામ કેવળજ્ઞાન અથવા અતીન્દ્રિય સુખ, એનો જે અભિલાષી છે એને માટે આ કહેવામાં આવે છે. એમ કહ્યું. પહેલી ગાથામાં હતું ને? કૈવલ્ય. આહાહા..! આત્માની પૂર્ણ દશા કૈવલ્ય. અને તેનો અતીન્દ્રિય આનંદ સ્વભાવ, એ જેને પ્રગટ કરવાની સ્પૃહા છે, એ અતીન્દ્રિય આનંદ અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરવાની જેની સ્પૃહા છે. આહાહા..! એ શ્રોતા આવા હોય. એને હું આ વાત કહીશ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો, બહાર પડવાની અભિલાષા એ પાંચેય—શબ્દ, રૂપ, રસ, સ્પર્શ, ગંધ વિષયો.. આહાહા..! એની જેને અભિલાષા છૂટી ગઈ છે અને અતીન્દ્રિય આનંદની કૈવલ્યની જેને અભિલાષા છે. એને માટે મારું આ સમાધિતંત્ર છે, (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભલે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ હો, શ્રદ્ધામાં હજી... પણ એની જિજ્ઞાસામાં અતીન્દ્રિય આનંદની વૃત્તિનો ભાવ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આવો માર્ગ! એ કરતાં પૃથ્વીકાયની દયા પાળવી... એય..! ભોગીભાઈ! આ મળ્યું હતું કે નહિ તમને ત્યાં?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ નહિ આ. પરજીવની દયા. અને એમાં પાછું કહે કે પરજીવની દયામાં સ્વજીવની દયા રહી છે. વળી એમ કહે. એ તો વ્યવહારની અપેક્ષાએ વાત છે. પરજીવની દયાનો વિકલ્પ છે એ તો હિંસા છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એ તો પોતાની .. બીજા તો જીવે છે ને.

ઉત્તર :- ધૂળેય જીવતો નથી. એ તો એનું આયુષ્ય હોય તો જીવે. એણે જીવાડવાનો ભાવ કર્યો માટે ત્યાં જીવે છે એમ નથી. એના આયુષ્યની સ્થિતિ જ એને કારણે શરીર ને આત્માને રહેવાનું હતું તો એ રહ્યા છે. પરની દયા પાળવાનો ભાવ કર્યો માટે ત્યાં જીવ્યા છે (એમ નથી). આહાહા..! પણ આ પૂર્ણ જીવન જે ચૈતન્યનું છે, પરમાત્મસ્વરૂપનું જેનું ટકવું જીવન છે જીવનું, એને જેણે માન્યું નથી અને અલ્પજ્ઞ અને રાગને જ પોતાનો સ્વભાવ માને છે, એણે આત્માનું આખું જીવન છે એનો નકાર કર્યો. એનું નામ હિંસા છે. આહાહા.. જીવનો અભાવ કર્યો ને? પંડિતજી!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હિંસા પણ આ કારણે. એમ. પોતાનું મહા સ્વરૂપ છે. પણ ચૈતન્ય સર્વજ્ઞ શક્તિવાળું તત્ત્વ છે. સર્વજ્ઞ જ્ઞ સ્વભાવી એકલો જ્ઞ સ્વભાવ જ. તો 'જ્ઞ' સ્વભાવનો અર્થ કે એ પૂર્ણ જ્ઞ સ્વભાવ (છે). એવું તત્ત્વ છે. એવા તત્ત્વનો અનાદર કરી અને અલ્પજ્ઞ અને રાગને પોતાનો સ્વીકાર કરીને આદર કર્યો એણે જ ખરું તત્ત્વ છે આખું જેવું એનો એણે જીવનનો નાશ કર્યો કે આ હું નહિ, આ નહિ. આહાહા..! ચંદુભાઈ! આવી વાત છે. આહાહા..! અને જેને ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ જેની પર્યાયમાં સ્વીકાર, સત્કાર, આદર, ઉપાદેયપણું આવ્યું એણે જીવને જેવો છે તેવો રાખ્યો.

મુમુક્ષુ :- જીવતો રાખ્યો.

ઉત્તર :- જીવતો રાખ્યો. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આવું સ્વરૂપ છે. લોકોને ભારે આકરું પડે હોં! વ્યવહારના રસિયા હોય ને. એને (એમ થાય) પણ આ શું કહે છે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ... પરમાત્મા પોતે જ વ્યવહાર છે. પર્યાય એટલે વ્યવહાર છે, દ્રવ્ય એટલે નિશ્ચય છે. આહાહા..!

'(પરમાત્માનું ગ્રહણ કરવું) તથા મધ્ય (અંતરાત્મારૂપ) ઉપાયથી...' એટલે કે અંતરાત્મા તે જ ઉપાય છે. આહાહા..! પર્યાયમાં સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન થયું એ અંતરાત્માપણું. વસ્તુ તો પરમાત્મા છે અંદર પણ એનો સ્વીકાર થયો ત્યારે એ અંતરાત્મા થયો, પર્યાયમાં. વસ્તુમાં પરમાત્મા છે. અને એ દ્વારા એણે પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કર્યું. આહાહા..! આ વચ્ચે વ્યવહારથી થાય અને ઢીકણું થાય એ બધું ઉડાડી દીધું અહીં.

મુમુક્ષુ :- એ તો સોનગઢથી છપાયેલું હોય..

ઉત્તર :- સોનગઢથી છપાયેલું આ દ્રવ્યસંગ્રહ-આ બધામાં નથી? સમયસારમાં. છપાયેલું ગમે તેનું હોય. શબ્દો કોના છે? આહાહા..!

'મધ્ય ઉપાયથી જ...' અંતરાત્મા વડે પરમાત્માને સાધવો. આહાહા..! અને **'બહિરાત્માનો ત્યાગ કરવો.'** એ રાગ અને વ્યવહાર રત્નત્રયના વિકલ્પો અને અલ્પજ્ઞ એ હું એવી જે માન્યતા હતી એ છૂટી ગઈ. આહાહા..! અને સર્વજ્ઞ અને પરિપૂર્ણ વિકાર વિનાનો અને પૂર્ણ સ્વભાવવાળો, એના સ્વીકારની અનુભવ દૃષ્ટિ દ્વારા એણે અંતરાત્મા એટલે મધ્ય આત્મા એ દ્વારા પરમાત્માનું સાધન કરવું. પરમાત્માને પ્રગટ કરવો. આ વાત છે. સમજાણું કાંઈ? આવો ઉપદેશ! સોનગઢને પાદર અહીં પાડા બેસતા ત્યાં આ વાત આવી. આ જમીનમાં ... અહીં ખેતર હતુંને, આ ખેતર હતું. ક્યાં એ ચીજને જે ક્ષેત્રે અને જે કાળે... આહાહા..!

'**ભાવાર્થ :- સર્વ જીવોમાં બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા-એમ ત્રણ પ્રકારની અવસ્થાઓ હોય છે.**' ત્રણ અવસ્થાની વાત છે ને.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એની અવસ્થાના ત્રણ પ્રકાર છે.

'**તેમાં બહિરાત્માવસ્થા છોડવા યોગ્ય છે;...**' રાગ અને અલ્પજ્ઞપણું તેટલો હું એ દૃષ્ટિ છોડવા જેવી છે. આહાહા..! પર્યાયબુદ્ધિ છોડવા જેવી છે એનો અર્થ આ. એક અંશપણે જે પ્રગટ ક્ષયોપશમનો અંશ છે ત્યાં એની જે રુચિ જામી છે એ બહિરાત્મા (છે). એ પ્રગટ અંશ જેટલો છું (એમ માન્યું) તો આખો અંતર સ્વભાવ છે એને એણે છોડી દીધો. આ વસ્તુ..! આહાહા..! '**તેમાં બહિરાત્માવસ્થા છોડવા યોગ્ય છે; અંતરાત્માવસ્થા, પરમાત્પદની પ્રાપ્તિનું સાધન છે,...**' સાદી ભાષામાં પાછું કર્યું. પૂર્ણ સિદ્ધપદ અને કેવળજ્ઞાનની પદવી-દશા, એને પ્રાપ્તિનું સાધન-પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ છું, પર્યાયમાં પૂર્ણ ભલે પ્રગટ્યું નથી પણ પર્યાયે સ્વીકાર પૂર્ણતાનો કર્યો. આહાહા..! અલ્પજ્ઞ પર્યાયે પૂર્ણતાનો સ્વીકાર કર્યો એટલે પર્યાય ઢળી આ બાજુ. આહાહા..! નહિતર તો એ પર્યાય પણ વ્યવહાર છે. પણ એ વ્યવહાર ઢળ્યો દ્રવ્ય તરફ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**અંતરાત્માવસ્થા, પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિનું સાધન છે, માટે તે પ્રગટ કરવા યોગ્ય છે...**' એમ. પરમાત્મપદ. '**અને પરમાત્માવસ્થા જે આત્માની સ્વાભાવિક પરમ વીતરાગી અવસ્થા છે તે સાધ્ય છે માટે તે પરમ ઉપાદેય (પ્રગટ કરવા યોગ્ય) છે.**' સ્વીકારવા લાયક છે, ગ્રહણ કરવા લાયક છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સાત તત્ત્વ તો સમયસાર ..

ઉત્તર :- હા, એનાથી આ બધું છે. સમયસારથી વારંવાર વાંચેલું એટલે એને .. વસ્તુની સ્થિતિ આ છે. ટૂંકી કહી છે આ તો. આ પણ સમયસાર છે. અને આ પણ ભગવાન પાસે ગયા હતા. હા. પૂજ્યપાદ સ્વામી પરમાત્મા પાસે ગયા હતા. ત્યાંથી આવીને લખ્યું છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ઉમાસ્વામી પણ ગયા હતા એવો...

ઉત્તર :- હા. એ પણ આવે છે. આ તો ગયા હતા, ખાસ આવે છે. આહાહા..!

'**માટે તે પરમ ઉપાદેય (પ્રગટ કરવા યોગ્ય) છે.**' એમ કે આ કરતા સમયસાર સહેલું (છે), એમ નથી. સમયસારની રીતમાં એ છે. સમજાણું કાંઈ? પરસમય ને સ્વસમય કીધું લ્યો. બીજી જ ગાથામાં. '**जीवो चरित्तदंसणणाणठिदो**' ભગવાન આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપે બિરાજમાન એ પોતે પોતાની સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં આવ્યો. એમ કહ્યું ત્યાં. આ આત્મા

આમ ઠર્યો એમ કીધું. પર્યાય ત્યાં ઠરી એમ નહિ. એ અવસ્થાથી બતાવ્યું છે. ભગવાન આત્મા પૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ સ્વરૂપ એ પોતે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે સ્વસમય છે એમાં છે. જુઓ! એ શું કીધું? પરમાત્મસ્વરૂપને સ્વીકારીને જે દશા પ્રગટી તે અંતરાત્મા છે. અને '**पोग्गलकम्मपदेसट्ठिदं च तं जाण परसमयं**' લ્યો, ત્યાં બહિરાત્મા થયો. સ્વસમયમાં અંતરાત્મા, એના સાધ્યમાં-ધ્યેયમાં પરમાત્મા અને છોડવા લાયકની ચીજમાં બહિરાત્મા. આવી ગયું?

મુમુક્ષુ :- એવો આપે કોઈ વાર અર્થ નથી કર્યો.

ઉત્તર :- એવો ન પણ કર્યો હોય. અત્યારે કરીએ છીએ. આની સાથે મેળવવું છે ને. એનો અર્થ જ એ થયો. આહાહા..!

જે કોઈ રાગના વિકલ્પમાં ઠરશે, રહેશે એ પુદ્ગલ કર્મમાં રહ્યો છે, એ જીવમાં નથી આવ્યો. આહાહા..! એને બહિરાત્મા કહ્યો. અને જે કોઈ પ્રભુ આત્મા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં આવશે, ઠરશે. પર્યાય ઠરશે એમ નહિ, એ તો બધું એકનું એક જ છે. પર્યાય અહીં વળી એટલે જ આત્મા હવે એમાં આવ્યો. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ બીજી ગાથાથી શરૂઆત થઈ. આહાહા..!

અરે..! ધર્મ વસ્તુ કેવી કે જે અનાદિ કાળના દુઃખનો અંત (લાવે) અને આનંદની શરૂઆત (થાય). ક્યાં સુધી? અનંત કાળ આનંદ.. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ચૈતન્ય સ્વરૂપ આનંદ. કીધું હતું ને ત્રણ? ત્રણ ભાઈઓ છે ને એ? મોટો ચેતન છે, ઓલો સ્વરૂપ છે અને ત્રીજો આવવાનો છે, આનંદ. શશીભાઈ ખારાના ત્રણ (દીકરાઓ) છે. આહાહા..! નાનો છોકરો છે ને ... ખારાનો દીકરો હતો. ગમે ત્યાં જન્મનું, પૂર્વભવનું કાંઈક છે ખરું. આમ દિશાએ ગયા હતા ત્યારે એક લાકડી હતી મોટી, ખડ.. ખડ. આમ કર્યું. નહિ? હતો કે નહિ તું? ભાઈ પણ સાથે હતા, નહિ? કીધું, આને કાંઈક સંસ્કાર છે પૂર્વના કોઈ .. કે ગમે તેના. .. આમ કર્યું. મોટું ખડ હતું ને .. શું કહેવાય એ? આ નહોતું? એને નામ આપે છે. લાંબા પાતળા. પાની-પાની? પાની કહે છે? એ .. પડ્યું હતું મોટુ. લઈને આમ (કર્યું). શું આ? આટલી ઉંમરે? એવું ઘણીવાર કર્યું હતું, નહિ? એ કાંઈક પૂર્વનું છે. આહાહા..!

અહીં તો કહે છે કે ટાંક પર્યાયને દ્રવ્ય ઉપર. માર. આહાહા..! જેનાથી બહિરાત્મપણું નાશ થાય અને અંતરાત્માપણું પ્રગટ થાય. એ અંતરાત્મા દ્વારા કેવળજ્ઞાનનું સાધન થાય. આહાહા..! આ વાત છે. શબ્દકોષમાં ભાઈ જરી આવ્યું છે. રાતે કાલે વાંચતો હતો. આવું ન નાખવું જોઈએ. એમ કે આ બધું વર્તમાન જે કહે છે એ વાત ઇન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ થઈ ગયેલી છે. માટે એનો વિશ્વાસ કેમ છોડવો? શાસ્ત્રમાં લખ્યું છેને, એવું લખ્યું છે. એવું એણે ન

લખવું જોઈએ. શાસ્ત્રમાં જે આ દ્વીપ ને સમુદ્ર બધા કહ્યા છે ને ફલાણું કહ્યું છે. એ પૃથ્વીના કહ્યા છે પણ એ આકાશના કોઈ આકાર લાગે છે. આ લોકો ... વાતું કરે છે. અરે..! એ સાધારણ માણસ કરે છે અને ભગવાન મુનિઓ કહે છે એને મેળવતા ન આવડે એથી કરીને.. એવું ભાઈ લખ્યું છે બધું. બહુ આકરું. હુકમચંદે વખાણ કેમ કર્યા? આહાહા..! સંતો કુંદકુંદાચાર્ય, પૂજ્યપાદસ્વામી... સાક્ષાત્ ભગવાન બિરાજે છે. મહાવિદેહ ક્યાં છે અત્યારે ભૂગોળની અપેક્ષાએ? લ્યો!

મુમુક્ષુ :- એને જાણવા માટે છે.

ઉત્તર :- જાણવા માટે છે તો મહાવિદેહમાં કુંદકુંદાચાર્ય ગયા હતા.

મુમુક્ષુ :- અહીં જ્યારે સૂર્ય આથમે ત્યારે ત્યાં ઉગે છે. અત્યારે અમેરિકામાં...

ઉત્તર :- બધા ગપેગપ. સમજાણું કાંઈ?

'પરમાત્માવસ્થા જે આત્માની સ્વાભાવિક પરમ વીતરાગી અવસ્થા છે તે સાધ્ય છે માટે તે પરમ ઉપાદેય (પ્રગટ કરવા યોગ્ય) છે.' ગ્રહણ કરવા લાયક કીધું ને?

'પ્રશ્ન :- સર્વ પ્રાણીઓમાં આત્માની ત્રણ અવસ્થાઓ છે એમ શ્લોકમાં કહ્યું છે પણ અભવ્યને તો એક બહિરાત્માવસ્થા જ સંભવિત છે, તો સર્વ પ્રાણીઓને આત્માની ત્રણ અવસ્થાઓ કેમ બની શકે?'

'ઉત્તર :- જે જીવ અજ્ઞાની બહિરાત્મા છે તેમાં પણ અંતરાત્મા અને પરમાત્મા થવાની શક્તિ છે.' આહાહા..! એને અંતરમાં પૂર્ણાનંદનો નાથ (છે) એનો વિશ્વાસ કરાવે છે. આહાહા..! ભાઈ! તું એમ ન માન. બહિરાત્મ અવસ્થાવાળાને એટલી અવસ્થાવાળો જ છે એમ ન માન. આહાહા..! સર્વ જીવ છે જ્ઞાનમય.. નથી આવતું ઓલામાં? યોગસારમાં. 'જાણે સમતા ધાર.' યોગસારમાં આવે છે. એ જ્ઞાનમય છે. એ વર્તમાન બહિરાત્મા હોવા છતાં એની શક્તિ અંતરાત્મા અને પરમાત્માની છે. આહાહા..! થવાની (શક્તિ) છે.

'ભવ્ય અને અભવ્ય જીવોમાં પણ કેવલજ્ઞાનાદિરૂપ પરમાત્મશક્તિ છે.' લ્યો! પહેલું ઓલું આવરણ કહ્યું હતું. હવે શક્તિ કીધી. **'અભવ્ય જીવોમાં પણ કેવલજ્ઞાનાદિરૂપ પરમાત્મશક્તિ છે. જો તે શક્તિ તેમનામાં ન હોય, તો તેને પ્રગટ ન થવામાં નિમિત્તરૂપ કેવળજ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ પણ ન હોવા જોઈએ,...'** બહુ દલીલ આપી છે. સમજાણું કાંઈ? આ જ દલીલની વાત તે દિ' થઈ હતી. (સંવત) ૧૯૮૫. ખૂબ થઈ હતી. માની હતા ને થોડા. કાન ઓલા હતા જરી. આ બુચા જેવો. સાંભળો! કાનજીમુનિ શું કહે છે? એ કહે છે કે એને જ્ઞાનાવરણીય છે. કેવળજ્ઞાનાવરણીય છે અભવિને. માટે કેવળજ્ઞાન હોય તો નિમિત્તરૂપે કેવળજ્ઞાનાવરણી હોય એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આ

છે ને? તે દિ' વાત થઈ હશે. આવ્યું હશે. એણે લખ્યું છે, તમારી પાસે મેં સાંભળ્યું હતું. શીતલપ્રસાદનું સાંભળ્યું હશે. તે દિ' ક્યાં હતું આ? પ્રભાચંદ્રનું આવ્યું છે. ... જુગલકિશોરે કર્યું હતું ને? બીજું છે ને. હિન્દી બે છે. એક શીતલપ્રસાદનું અને એક આ પ્રભાચંદ્રની ટીકાનું. જુગલકિશોરનું છે ને? મુખત્યાર. દિલ્હીવાળા?

અહીં કહે છે, જો કેવળજ્ઞાનની શક્તિ માનવામાં ન આવે તો નિમિત્તરૂપ કેવળજ્ઞાનાવરણી કર્મ પણ ન હોવા જોઈએ. ન્યાય સમજાય છે કાંઈ આમાં? છે ઈ? શું નામ લખ્યું છે? શીતલપ્રસાદનું છે? એ પ્રભાચંદ્રની ટીકાનો અર્થ છે. શીતલપ્રસાદે પોતે ઉપરથી લીધું છે. એમાં ઘણો ફેરફાર છે.

'પણ બહિરાત્માને (અભવ્યને પણ) કેવળજ્ઞાનાવરણી કર્મ તો છે;...' વાહ! **'તેથી સ્પષ્ટ છે કે બહિરાત્મામાં (ભવ્ય કે અભવ્યમાં) કેવળજ્ઞાનાદિ શક્તિપણે છે. અભવ્યને તે શક્તિ પ્રગટ કરવા જેટલી યોગ્યતા નથી.'** યોગ્યતા નથી એટલે શું (શક્તિ) વઈ ગઈ? સમજાણું કાંઈ? માટે અભવ્યને પણ બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા ત્રણ લાગુ પડે છે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)